

Válasz Fóti Péternek

A helyzet meglehetősen ironikus: vitapartneremmel majdnem mindenben egyetérték. Azért persze bőven van miről beszélgetni. Az utóbbi időben akármiről írtam, beszéltem, valahogy mindig értékelési kérdésekbe ütköztem, és a konklúzió mindig az volt: az osztályozás az oktatás korszerűsítésének egyik legfőbb akadálya. Mert mélyen igaza van Fóti Péternek: „Amikor az osztályozás kérdéséről beszélünk, az egészről beszélünk. Az osztályozás összefügg a fegyelmezéssel, a fegyelmezés összefügg a jutalmazásokkal és büntetésekkel, az osztályozás összefügg a tananyaggal, az osztályozás összefügg a tanár-diák viszonyal.” Mondhatnám úgy is: aki az osztályozás felszámolásának kérdését veti fel, az az egész rendszert akarja megváltoztatni. Én pontosan ebben hiszek, és őszintén szólva kellemes érzés, hogy egyszer valaki nem a valóságidegen anarchizmust veti a szememre, hanem éppen ellenkezőleg határozottabb radikalizmusra ösztönöz.

De nem akarom ezzel megkerülni a kérdést. Érteni vélem, hogy mi nem tetszik vitapartneremnek egyetemi jegyzetem idézett „horrorszerű” bekezdésében. Egyrészt ugyanis azt írtam, hogy „az osztályozás globálisan nem számolható fel”, másrészt, hogy „visszafejlesztése felboríthatja az osztályterem kényes ökológiai egyensúlyát”, azaz ilyen dolgokban óvatosan kell eljárni. Mondhatnám azt, hogy ezt a jegyzetet 2001-ben írtam, már nagyon szeretném átdolgozni, elsősorban éppen az értékelési fejezetet, és ez igaz is volna. Csak az a baj, hogy – mi tagadás – az idézett gondolatokat ma is le tudnám írni, ha nem is ezekkel a szavakkal. Itt két különböző állításról van szó. Az első gondolat a rendszerről szól: valóban nem látok reményt arra, hogy az osztályozás a belátható jövőben rendszerszinten megszűnjék Magyarországon. A második gondolat a kezdő pedagógusnak szóló tanács. Annak a pedagógusnak, aki ebben a rendszerben dolgozik, és keresi az alternatívákat. Neki sem tanácsolhatom, hogy a dolog alapos átgondolása nélkül vágjon bele egy ilyen újításba.

A két dolog háttere ugyanaz: az osztályozás nem valami esetleges jelenség, amelyet pl. jogszabály-módosítással kioperálhatnánk a közoktatás rendszeréből. Társadalmi okai vannak. Fóti Péter számára az osztályozás hatalmi eszköz, a kényszer eszköze, az aszimmetrikus tanár-diák viszony kifejezője és fenntartója. Szerintem is az. Számomra viszont nagyon érdekes kérdés az is, hogy mi teszi azzá. Hogy van az, hogy azt mondom a gyerekeknek: kettes, és ezzel feszültséget keltek a lelkében, aztán azt mondom: ötös, és ezzel elégedetté teszem? Szörnyű, de hogyan lehetséges? Honnan ezeknek a számoknak a mágikus ereje, amellyel még a nádpálcát is hatékonyan tudják pótolni? (Már ahol, mert azért annyira nem univerzális ez az erő.) Azt szokták mondani, az osztályozás visszajelzés, a tanár értékítéletét közvetíti. Csakhogy a tanulót általában kevésbé érdekli a visszajelzés és a tanár értékítélete. Sőt: minél jobban érdekli az osztályzat, annál kevésbé. Ha egy tanfolyamon, mondjuk, egy nyelvtanfolyamon írunk egy tudásszintünket felmérő tesztet, abban leszünk érdekeltek, hogy a teszt pontosan mérje a tudásunkat, és kíváncsiak leszünk az eredményre. Ha az iskolában írunk egy témazárót, abban leszünk érdekeltek, hogy jó jegyet kapjunk rá, függetlenül a tudásunk valódi állapotától. Ez két egymással szögesen ellentétes attitűd. Az osztályzat ugyanis nem mér valamit, hanem jutalmaz és büntet. Önértéke van, számít.

Nem kell sokáig gondolkodnunk ahhoz, hogy rájövünk, honnan ez az érték. A modern iskolarendszerek versenyszerűen működnek, és a magyar közoktatás különösen ilyen. Az iskolában elért eredményektől függ, hogy ki jut be a jobb iskolába – a nyolc- és hatosztályos gimnáziumokba, a legválogatottabb négyosztályos gimnáziumokba, a legjobb szakokra a felsőoktatásban –, és végső soron ki szerzi meg a legjobb pozíciókat az életben. Az osztályozás ebben a szelekciós versenyben játszik kulcsszerepet, és nem lehet a

felszámolásáról komolyan beszélni anélkül, hogy ezt az objektív társadalmi funkciót ne elemeznénk. A szelekció, azaz a társadalmi pozíciók érdemelvű elosztása a modern iskolarendszerek egyik alapvető funkciója, és az osztályozás ennek a funkciónak a központi jelentőségű eszköze (és csak másodlagosan, járulékosan az alávetésé), ezért nem lehet egyik napról a másikra, pl. a jogalkotás szintjén megszüntetni. Fóti Péter írásából kiderül, hogy ezt ő sem vitatja. Azt pedig én nem vitatom, hogy olyan iskolarendszert kellene felépítenünk, amelyben nincs helye az osztályozásnak. Ehhez azonban a szelekció csökkentésén át vezet az út. (Az oktatási csekk – de ez már egy másik vita lehetne – számomra azért nem tűnik hatékony eszköznek, mert gyakorlatilag megvalósult Magyarországon, és nagy kérdés, hogy annyira boldogok vagyunk-e tőle.)

Knausz Imre